

*До спеціалізованої вченої ради ДФ 35.051.088
у Львівському національному університеті
імені Івана Франка*

РЕЦЕНЗІЯ

**кандидата юридичних наук, доцента,
доцента кафедри інтелектуальної власності,
інформаційного та корпоративного права
Львівського національного університету імені Івана Франка
Кметик-Подубінської Христини Ігорівни
на дисертацію Тарасенко Христини Юріївни
на тему: «Охорона прав інтелектуальної власності у сфері будівництва»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дослідження. Будівництво відіграє важливу роль в житті суспільства. Воно служить матеріальною основою його розвитку, підвищення матеріального і культурного рівня, вирішенням житлових проблем, визначає рівень суспільства та умови життя людини. За даними статистики на потреби будівництва щорічно витрачаються величезні кошти. Так, у низці розвинутих країн бюджетні асигнування на будівництво складають до 20-25 відсотків. В Україні цей показник складає 13-15 відсотків. Про добробут людей свідчать також дані про кількість квадратних метрів житлової площі, що припадає на одну людину. Цей показник у різних країнах різний. Так, в Норвегії він складає 140 кв. м., США – 50 кв. м., а в Україні – 17 кв. м.

Відтак, сьогодні вітчизняна сфера будівництва потребує розвитку і підвищення своєї ефективності, зокрема шляхом індустріалізації будівельного виробництва та його потоковості, наукової організації праці, впровадження нових ефективних матеріалів і технологій, удосконалення організації виробництва і оплати праці. Власне тому, всі питання, пов'язані з розвитком і модернізацією зазначеної сфери є актуальними на сучасному етапі.

Особливу нагальність потреби у налагодженні сфери будівництва зумовлює теперішня ситуація в Україні, де внаслідок воєнних дій зруйнована значна частина житлового фонду, інших об'єктів інфраструктури і постають питання будівництва житла для тимчасово переміщених осіб та післявоєнної відбудови населених пунктів.

Разом з тим, будівництво є однією з важливих сфер творчої діяльності людини, кінцевим продуктом якої є завершені і підготовлені для експлуатації

виробничі підприємства, житлові будинки, громадські будинки і споруди та інші об'єкти. Вона охоплює як нове будівництво, так і реконструкцію, ремонт і реставрацію будівель і споруд.

Як слушно зазначає автор дисертації, особливості будівництва як сфери, що стосується не лише питання задоволення естетичних чи культурних потреб суспільства, а, перш за все, потреб у безпеці та надійності, зумовлюють специфіку, створення, використання та правової охорони результатів інтелектуальної та творчої діяльності людини, конкретні межі свободи творчості та особливий правовий статус суб'єктів, наділених майновими та особистими немайновими правами інтелектуальної власності. Відсутність належного правового регулювання, колізії між правовими нормами, а відтак, зумовлена ними неоднакова судова практика у вирішенні спорів щодо захисту прав суб'єктів інтелектуальної власності у сфері будівництва, безпосередньо вказують на необхідність пошуку шляхів вирішення існуючих проблем та актуальність обраної теми.

Актуальність обраної теми підсилюється також тим, що правове регулювання відносин інтелектуальної власності у сфері будівництва та практика застосування відповідного законодавства у науковій літературі досліджувалися переважно у контексті загальних питань права інтелектуальної власності на окремі об'єкти, правових підстав розпорядження відповідними майновими правами тощо. У той же час, комплексне монографічне дослідження зазначеної проблематики на сьогодні відсутнє.

Окрім того, актуальною є проблема гармонізації законодавства України з правом ЄС, його відповідність кращим світовим стандартам. Усе наведене зумовлює актуальність вибору теми наукового дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до теми науково-дослідної роботи кафедри інтелектуальної власності, інформаційного та корпоративного права Львівського національного університету імені Івана Франка «Проблеми охорони і захисту прав інтелектуальної власності» (№ держреєстрації 0116U001651, 2016-2018 рр.), «Новелізація законодавства України у сфері інтелектуальної власності та його гармонізація з правом Європейського Союзу» (№ держреєстрації 0119U002408, 2019-2021 рр.), «Національні та світові стандарти правової охорони інтелектуальних, інформаційних та корпоративних прав» (№ держреєстрації 0122U200301, 2022-2024 рр.).

Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою Радою Львівського національного університету імені Івана Франка 06.12.2017 р., протокол № 43/12.

Обґрунтованість положень, сформульованих у дисертації. Дисертантка на достатньому науковому рівні обґрунтувала вибір теми, її актуальність, визначила мету, завдання, об'єкт, предмет, аргументувала використання обраних методів дослідження. Авторка поставила перед собою мету – комплексне наукове дослідження особливостей правової охорони об'єктів та правового статусу суб'єктів інтелектуальної власності у сфері будівництва для пропонування обґрунтованих та ефективних змін і доповнень до національного законодавства відповідно до світових стандартів, яка в результаті дослідження була досягнута.

Відповідно, вперше у вітчизняній юридичній науці висвітлено авторський підхід щодо правового статусу спеціальних суб'єктів інтелектуальної власності у будівництві, особливостей творів архітектури як об'єктів авторського права, торгового стилю та системи розумного будинку як комплексних об'єктів інтелектуальної власності.

Оцінка змісту дисертації та її основних положень. Дисертаційне дослідження Тарасенко Х.Ю. є логічним та аргументованим за своєю структурою та складається із: анотації, вступу, трьох розділів, висновків до розділів, ґрунтовних загальних висновків, списку використаних джерел, що відповідає вимогам щодо дисертаційних досліджень на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Зміст кожного розділу підпорядковано меті та завданням дослідження, а підсумками є наукові висновки.

Зокрема, у *першому розділі* дисертації авторка розкриває концептуальні засади свободи творчості у будівництві, окреслює та розкриває зміст загальносоціальних меж реалізації права на свободу творчості у будівництві, та наголошує на існуванні спеціальних, характерних суто для сфери будівництва (галузевих) меж реалізації права на свободу творчості.

Окрім цього, авторка слушно доходить висновку щодо презумпції творчого характеру проектної документації як об'єкту авторського права та наголошує, що у разі виникнення спору щодо творчого характеру праці, позивач повинен, з врахуванням існуючої презумпції творчого характеру праці, спростовувати її з посиланням на висновок експертизи з питань інтелектуальної власності в рамках судового провадження, ініційованого для захисту невизнаних, оспорених чи порушених прав. Така експертиза може передувати судовому провадженню; бути використана в доказовій базі сторони при досудовому врегулюванні спору; або ж стати елементом системи доказів в судовій справі, провадження в якій сторона планує ініціювати в найближчому майбутньому.

Авторка розмежовує поняття результатів інтелектуальної (творчої) діяльності у сфері будівництва та об'єктів права інтелектуальної власності у

сфері будівництва, зауважуючи, що об'єкти будівництва як результати інтелектуальної (творчої) діяльності людини отримують правову охорону як об'єкти авторського права – твори архітектури. Водночас, це не виключає можливість правової охорони цих об'єктів, їх частини, технічних (технологічних) чи естетичних характеристик в рамках інших об'єктів інтелектуальної власності.

У *другому розділі* дисертаційного дослідження Тарасенко Х.Ю. системно підходить до характеристики правовідносин інтелектуальної власності у сфері будівництва, чітко ілюструючи характеристику специфіки кожного із елементів таких правовідносин.

Зокрема, досліджуючи питання правового статусу архітектора, авторка слушно зауважує, що припинення дії кваліфікаційного сертифікату архітектора (інженера) є підставою для обмеження його в реалізації спеціальних прав (права на внесення змін до проекту, права на участь в подальшій реалізації проекту та ін.). У той же час, припинення дії кваліфікаційного сертифікату не позбавляє архітектора (інженера) його класичних особистих немайнових та майнових авторських прав. Так, архітектор (інженер) має право на використання твору іншими способами, відмінними від участі у впровадженні проекту в життя, якщо інше не передбачено договором між ним та замовником проекту.

Також аргументованим та змістовно вірним є авторське визначення одноразового використання твору архітектури, яке пропонує дисертантка. Так, авторка доводить, що одноразове використання проекту твору архітектури – це можливість одноразово реалізувати (звести внатурі) таку кількість об'єктів, яка попередньо обумовлена та узгоджена сторонами в договорі як спосіб використання твору або здійснити використання проекту іншими способами в обсязі, обумовленому сторонами в договорі. Усі дії, що виходитимуть за кількісні рамки такого використання вимагатимуть додаткового дозволу автора проекту.

Заслуговує на увагу також висновок дисертантки щодо необхідності передбачити в законодавстві України свободу панорами для особистих, освітніх та інформаційних потреб. Окрім цього, слушно запропоновано передбачити можливість відтворення творів архітектури з комерційною метою з окремим застереженням щодо можливості автора отримати фіксований відсоток від прибутку від такого комерційного використання.

Третій розділ дисертаційного дослідження присвячений науковому дослідженню особливостей правової охорони окремих результатів інтелектуальної (творчої) діяльності у сфері будівництва, зокрема: проектної

документації, інтер'єру, екстер'єру, ландшафту об'єкту будівництва та системи розумного будинку.

Авторкою вперше в науковій літературі запропоновано внесення змін до ст.887 ЦК України, що дозволить однозначно вирішити можливість створення проектної документації не лише як документа, за яким здійснюватимуться будівельні роботи, але й як результату інтелектуальної та творчої діяльності людини. Відтак, запропоновано ст. 887 ЦК України доповнити частиною 3, виклавши її у такій редакції: «Проектна документація є інтелектуальною власністю її розробника (підрядника). Майнові права інтелектуальної власності на проектну документацію належать її розробнику (підряднику) та замовнику спільно, якщо інше не передбачено договором між ними. У разі, якщо сторони в договорі не обумовили форми та способи використання проектної документації, вважається, що виконавець надав замовнику невиключну ліцензію на використання проектної документації».

Окрім цього, слухним є висновок дисертантки щодо того, що архітектурне рішення слід розглядати як ідею, яка авторським правом не охороняється. Водночас, архітектурне рішення, якому надано об'єктивну форму, набуває режиму твору архітектури або малюнків, креслень і схем, що стосуються архітектури в залежності від відповідності форми і змісту архітектурного рішення вимогам державних будівельних норм і правил, містобудівній документації.

Також аргументованим є позиція авторки щодо змісту відносин між замовником та розробником проектної документації. Так, авторка доводить, що сам по собі факт створення і передання проектної документації на підставі договору без дозволу її втілення в життя не відповідає меті створення проекту. Ціллю створеної проектної документації, за замовчуванням, є її реальна можливість і необхідність втілення в життя, а отже – її безпосереднє використання в будівництві. Відтак, самим фактом передання проектної документації замовнику виконавець (проектант) надає «мовчазну згоду» (ліцензію) на його використання.

Теоретичне і практичне значення результатів дисертаційного дослідження полягає у тому, що запропоновані висновки, яких доходить авторка у науковому дослідженні, можуть бути використані в науково-дослідній сфері для наступних досліджень теоретико-прикладних проблем, пов'язаних з охороною об'єктів інтелектуальної власності у сфері будівництва; у правотворчій діяльності – для підготовки законопроектів про внесення змін та доповнень до актів законодавства у сфері інтелектуальної власності; у правозастосовній сфері – при вирішенні спорів, що пов'язані із захистом прав інтелектуальної власності у сфері будівництва; у навчальному процесі – при

викладанні курсів «Право інтелектуальної власності», «Патентне право», спеціальних курсів з проблематики права інтелектуальної власності, підготовці підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій з відповідних навчальних дисциплін.

Повнота викладу результатів дисертаційного дослідження та наукових положень в опублікованих працях. Дисертація Тарасенко Х.Ю. є самостійним, аргументованим, цілісним та завершеним науковим дослідженням. Матеріали дисертації пройшли необхідну апробацію, обговорювалися на наукових конференціях. Основні результати дослідження достатньо повно висвітлені у наукових працях: у 4 наукових статтях, 3 з яких опубліковано у фахових виданнях України, 1 – у зарубіжному періодичному науковому виданні, 7 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Дотримання академічної доброчесності. Дисертаційне дослідження містить усі посилання на згадані дисертанткою у тексті роботи джерела. Усі посилання оформлено належним чином. Використана наукова література, позиції та твердження окремих авторів оформлені відповідними посиланнями з дотриманням вимог законодавства про авторське право. Авторкою надано повну та достовірну інформацію про результати наукової діяльності, а також використані належні методи дослідження. У науковому дослідженні авторки плагіату не виявлено. Це дозволяє зробити висновок про дотримання дисертанткою вимог академічної доброчесності.

Дискусійні положення та зауваження. Високо і позитивно оцінюючи наукове і практичне значення дисертаційної роботи, також слід висловити деякі зауваження та побажання дискусійного характеру:

1. Авторка наголошує на необхідності внесення доповнень до ст.31 Закону України «Про архітектурну діяльність» ч. 3, виклавши її у такій редакції:

«Рішенням суду на підставі оцінки доказів обсягу та змісту внеску кожної із сторін договору про створення об'єкта права інтелектуальної власності за замовленням може бути встановлено факт співавторства замовника та виконавця проекту. В такому випадку, замовник набуває особистих немайнових та майнових авторських прав з врахуванням обмежень, встановлених законом.

За умови, що замовником є юридична особа, розподіл прав здійснюється згідно із положеннями, передбаченими законом.

При встановленні факту співавторства враховуються такі обставини: обсяг та зміст завдання на проектування, основних та інших вихідних даних, поданих розробнику проекту; вклад кожної із сторін в архітектурне рішення; зміст та обсяг поточних рекомендацій замовника та інші обставини, які дають можливість оцінити наявність та обсяг творчого внеску замовника в архітектурне рішення».

Зазвичай, такі положення можна зустріти у Постановах Пленуму, Постановах ВС чи Узагальненнях судової практики. Проте авторка вбачає за необхідне помістити ці положення у Закон. З однієї сторони, це можна розглядати як певного роду законодавчу гарантію. Проте, з іншої сторони, слід наголосити, що власне у законі врегульованими мають бути найважливіші суспільні відносини, і, можливо, не зовсім коректним є так чітко окреслювати коло обставин, які становитимуть предмет доказування у цій категорії справ.

2. Слушним та обґрунтованим видається висновок дисертантки про те, що архітектор (інженер), дію кваліфікаційного сертифікату якого припинено, має право на використання твору іншими способами, що відмінні від участі у впровадженні проекту в життя, якщо інше не передбачено договором між ним та замовником проекту.

Водночас, цей висновок потребує доповнення з огляду на те, що архітектори (інженери), які розробляють проектну документацію можуть здійснювати свою діяльність не лише як ФОПи, але й як наймані працівники у проектних компаніях. Саме тому, вважаємо, що цей висновок слід доповнити тезою: «якщо інше не встановлено договором, укладеним між архітектором (інженером) і роботодавцем».

3. Слушним також є висновок авторки щодо необхідності зазначення відомостей про автора ландшафтного дизайну. Зокрема, автор наголошує, що практична можливість нанесення імені автора на ландшафтний дизайн повинна оцінюватись крізь призму специфіки самого об'єкта. Так, відомості про автора можуть бути нанесені на його декоративні елементи або ж оформляться як окремий стенд (вивіска, інформаційна дошка) або ж бути представлені в інший спосіб (шляхом надання доступу до QR-коду, після сканування якого особа отримує доступ до даних про автора або шляхом використання 3-D проектора, тощо).

Водночас, це твердження потребує конкретизації стосовно тих ландшафтних дизайнів, які створені для приватного користування, наприклад, для власників житлових будинків (особняків). Чи справді вартує стосовно кожного творчого озеленення об'єкту будівництва вказувати на авторство? А якщо це створені власником цього будинку озеленення – і вони теж мають творчий характер? Можливо, вартує уточнити, що не йдеться про нагальну необхідність зазначення таких відомостей щодо кожного об'єкту – а подати це крізь призму права самого автора повідомляти про себе. І у разі, якщо автором та власником конкретної земельної ділянки, на якій втілений ландшафтний дизайн є різні особи, лише тоді подавати це як обов'язок власника такі відомості певним способом зробити доступними для осіб, які споглядатимуть ландшафтний дизайн, але лише за умови, що автор виявив на це свою волю.

4. Розкриваючи питання правової охорони проектної документації, авторка лише зачіпає питання творчого характеру проекту. Водночас, цікавим було б розкрити питання ексклюзивності проекту і чи є це істотною умовою договору, чи можна виділяти таке право в замовника як право на ексклюзив.

Проте висловлені зауваження і побажання не знижують загальної високої оцінки проведеного дослідження.

Загальний висновок щодо дисертації. Дисертаційна робота Тарасенко Х.Ю. свідчить про наукову зрілість дисертантки, її вміння бачити актуальні проблеми інтелектуальної власності у сфері будівництва, готовність розв'язувати їх на достатньому науковому рівні. Дисертація містить наукову новизну, є системним та аргументованим науковим дослідженням, яке має вагоме теоретичне та прикладне значення.

Аналіз дисертації та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дисертація на тему: «Охорона прав інтелектуальної власності у сфері будівництва» відповідає вимогам, закріпленим у Наказі Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 року № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) та у «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її авторка – Тарасенко Христина Юріївна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент

доцент кафедри інтелектуальної власності,
інформаційного та корпоративного права
Львівського національного університету
імені Івана Франка,
кандидат юридичних наук,
доцент

Христина КМЕТИК-ПОДУБІНСЬКА